

EXPERIÈNCIES DE NOVIOLÈNCIA

Època Moderna i Contemporània

MOU
la noviolència

Grup de Treball en

Noviolència Cristiana

Centre d'Estudis Cristianisme i Justícia

Centre d'estudis

Cristianisme i Justícia

«*Mou la noviolència*» és una aposta pedagògica per iniciar processos de transformació personal davant dels conflictes que vivim, concretant estratègies noviolentes que desencallin situacions de bloqueig. Aquesta eina consta d'una sèrie de vídeos acompanyats de les corresponents unitats didàctiques, per tal que els/les guies disposin de material i orientació per treballar-ho en tres trams d'edat: infants, joves i adults. Les dinàmiques d'aquest document es classifiquen en mòduls, els temes dels quals estan ordenats segons la seva aparició en el vídeo. Aquesta proposta està pensada per ser treballada en grups, acompanyats per algú amb capacitat d'aprofundir cada tema.

Accedeix a tot el material

www.moulanoviolencia.net

Cada unitat didàctica incorpora un seguit de material associat accessible des de la pàgina web del projecte: www.moulanoviolencia.net. El material d'aquesta unitat específica es troba a: <https://moulanoviolencia.net/U8>

Informem-nos!

■ INFANTS

Expliqueu als infants què és la guerra i les seves conseqüències amb aquest curtmetratge:

01 Tres petits punts

Feu una pluja d'idees i d'interpretacions mirant de respondre les preguntes següents: què és el monstre fosc que va sortint de dins del soldat ferit? Per què li surt això de dins? La intenció de la dona és bona? Però, al final, li funciona? A diferència d'un esquinç en un vestit, per què creieu que arreglar els efectes de les guerres no és tan fàcil com cosir uns quants punts? Els fills eren febles davant les tisoires. Però quins tipus de força hi ha al món, només la força destructiva? La noviolència és una força constructiva de la dignitat, que s'enfronta a aquest monstre fosc que és la guerra, i ho fa sense violència. Fem que reinventin el final aplicant una força noviolenta. En coneixem, d'exemples de noviolència en la història? Adaptem al seu nivell algun exemple modern o contemporani amb què ens haguem informat prèviament.

■ JOVES I ADULTS

Visioneu aquest vídeo subtitulat:

02 Moviments de noviolència i pau

que fa una pinzellada de la noviolència al llarg del passat segle xx, i intenteu interpretar amb atenció els tres gràfics de la pàgina següent.

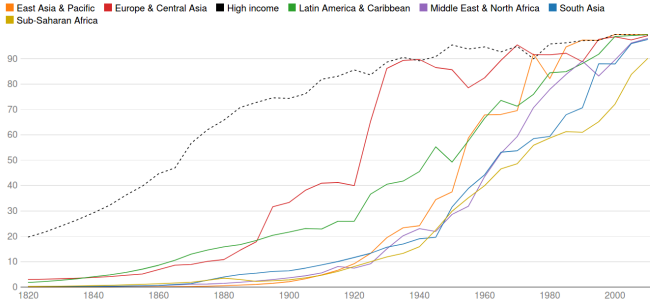
Feu una pluja d'idees sobre les preguntes següents:

- Què podem aprendre d'aquests quatre recursos?
- Com estan relacionats el percentatge d'educació, la noviolència i la quantitat de morts en les guerres?
- Cap a quina direcció ens mouen aquestes dades si volem construir un món més just i pacífic per a les properes generacions?

03

Two Centuries of Growth in Primary Schooling

Net enrollment rates over time

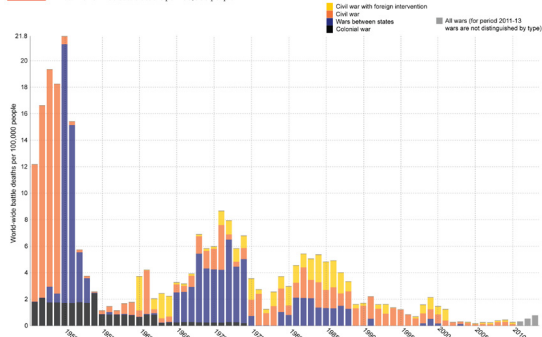

Source: World Development Report 2018 using data from Lee and Lee 2016

04

Battle death rate in state based conflicts by type (1946-2013)

Annual world-wide battle deaths per 100,000 people

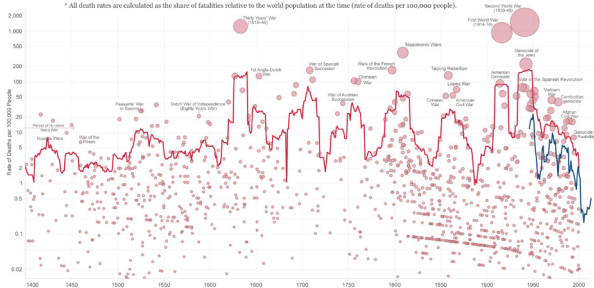
Data source: PRIO Battle Deaths Dataset (1946-2007) and data provided by Steven Pedder for 2008 and later based on UCDP and PRIO. The interactive data visualization is available at OurWorldInData.org. There you find the raw data and more visualizations on this topic.

Licensed under CC-BY-SA by the author Max Roser.

05

Global deaths in conflicts since the year 1400 – by Max Roser

Each circle represents one conflict. (Data from the Conflict Catalog (1400-2000))
 The size represents the absolute number of fatalities (military + civilian fatalities)
 The position on the x-axis represents the fatality rate* (military + civilian fatalities)
 * Military + civilian death rate* for 1400-2000 (Data from Conflict Catalog) – 15 year moving-average
 * Military death rate* for 1946-2013 (Data from the PRIO Institute)
 * All death rates are calculated as the share of fatalities relative to the world population at the time (rate of deaths per 100,000 people).

Data sources: Battle Deaths Dataset v.3.0 published by the PRIO Institute and Conflict Catalog by Peter Pedder for data on battle deaths. And world population data from HYDE and UN. This is a data visualization from OurWorldInData.org. There you find more visualizations on this topic. Licensed under CC-BY-NC-SA by the author Max Roser.

1

Zàmbia: estratègies anticolonials noviolentes,¹ 1900-1960

Durant la colonització britànica de Zàmbia, el govern colonial mantenia la dominació amb impostos sobre la població local. Durant els anys 1930 i 1940 els miners iniciaren una lluita per assolir unes condicions laborals dignes. Algunes esglésies cristianes predicaven la igualtat racial i la desobediència civil, sense gaire èxit. A partir del 1957 i després de reduir la representació africana en l'Assemblea Federal, la lluita per la independència es radicalitzà amb accions violentes i també noviolentes (boicots, no-cooperació amb polítics del govern, vagues d'estudiants...). En conseqüència, la repressió augmentà. El sentiment antieuropeu enfortí partits nacionals de Zàmbia com l'UNIP, capitanejat per Kenneth Kaunda, defensor de la lluita noviolenta que fou empresonat diverses vegades per aquest motiu. Després que el govern colonial proposés el 1961 una constitució elitista a favor dels europeus, Kaunda, havent llegit escrits de Gandhi, aplicà un seguit d'accions de pressió noviolenta mentre insistia que la població no utilitzés mai la violència. El *Cha cha cha* fou una multitudi-

nària campanya d'actes incruents (destrossa d'infraestructures del país per evidenciar als britànics la seva ingovernabilitat), però derivà en aldarulls violents. També hi hagué lideratges noviolents femenins, especialment amb Julia Mulenga —anomenada Mama Chikamoneka— que organitzà grups de dones per fer una marxa amb els pits descoberts fins a l'aeroport, i allà van confrontar el secretari colonial. El caràcter noviolent dels lideratges, el suport internacional que rebé Kaunda d'organitzacions pacifistes com ara World Peace Brigade, l'educació en valors amb què les esglésies cristianes apoderaven el país i l'existència de parlamentaris britànics a favor de la independència africana van desembocar en la independència de Zàmbia el 1964, i així es va estalviar molta violència.

■ INFANTS I JOVES

La violència és com la brutícia: un cop en toques, ho embrutes tot. Demanem sis persones voluntàries: una tindrà les mans netes, una altra les mans plenes de pols, i una altra les tindrà plenes de pintura fresca. Les altres tres compleixen anys avui i hauran de rebre un regal de mans de cadascun dels primers. Expliquem que les mans netes són de persones que actuen però que no volen tocar la brutícia de la violència, les polsegoses a vegades han caigut a ser violentes, però si s'espolsen no queden tan brutes, i les de pintura han decidit actuar amb violència per aconseguir el que volen. Mostrem ara tres figuretes de fang fetes a mà. Demanem a

1. BARTKOWSKI, Maciej J. (2013). *Recovering Nonviolent History. Civil Resistance in Liberation Struggles*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, p. 71-88..

cadascun dels tres primers que regali la seva figureta a una de les persones que compleix anys. Tothom observa l'acte i l'analitzem: el qui no fa servir la violència és capaç de regalar molt. Qui ha caigut a vegades a ser violent, se li ha embrutat la figureta, i perd valor. La persona que ha practicat violència per aconseguir el que vol dona una figureta plena de pintura: l'ha destrossada, ja no és la mateixa ni es pot rentar sense fer malbé la figureta de fang.

■ ADULTS

Llegiu amb atenció l'exemple de Zàmbia, i si cal amplieu informació. Proposem un debat amb aquestes preguntes:

- La destrucció de propietats i infraestructures és violència? Podem recuperar la definició de violència de l'inici de la unitat 1. A partir d'aquest punt, diferenciem *acció violenta*, *acció incruenta* i *acció noviolenta*.
- Hi ha casos que l'acció incruenta estigui més justificada i pugui formar part d'una intervenció noviolenta de «mal menor»? Algunes pistes: l'acció incruenta (com ara

danys a infraestructures) només es podria comprendre si:

- Es pondera prou eficaç com a estratègia temporal en resposta a violències extremes. És un mal (perquè sacrificarà el benestar de molta gent) al qual s'opta només com una via de mal menor.
- És una etapa de noviolència pragmàtica (per afeblir la tirania) orientada sempre a tornar a la noviolència ètica (que busca un acord de pau final, no pas esclafar el violent).
- Preferiblement danyarà infraestructures que possibiliten el cercle de violència (oleoductes, fàbriques d'armes...).

La clau per no anomenar *violència* aquests danys és que no es dirigeixin mai contra cap ésser viu.

- Com podem reaccionar davant les barreres de violència i noviolència que fàcilment es produeixen en accions organitzades de manera noviolenta?

Dones liberianes per la pau i la noviolència

L'activista pacifista liberiana Leymah Gbowee¹ —guanyadora del premi Nobel de la Pau el 2011— creà l'organització *Women of Liberia Mass Action for Peace* per lluitar des de la noviolència fins a extingir la

guerra a Libèria. El grup, format per dones musulmanes i cristianes que volien aconseguir la pau al seu país —en guerra des del 1989—, va promoure diferents campanyes de denúncia i de pressió política i social, però l'activisme més atrevit, singular i eficaç fou el que impulsaren en relació a l'abstinença sexual. Les dones es van declarar en «vaga de sexe» fins que els homes no posessin fi a la guerra civil. I el cert és que el conflicte, a Libèria, finalitzà al cap d'un any d'iniciar-se aquesta campanya radical. Els experts i testimonis locals reconegueren la responsabilitat que tingué aquesta llarga acció en el desenllaç. Leymah Gbowee va declarar oportunament que la vaga de sexe «és eficaç perquè captiva l'atenció de la gent», i «fa que els homes pensin».

■ INFANTS

Convideu els infants a fer un dibuix amb una escena que mostri com s'ho farien per aturar una guerra sense armes. Després, seleccioneu alguns dibuixos i que els seus autors els expliquin en públic. Per acabar, situeu-los l'any i el continent de la guerra de Libèria, i adapteu a la seva edat el cas del

moviment de dones detallant com van sofrir i continuar preguntant i convençant, reclamant i enfadant-se perquè s'acabés la lluita, fins que al final van aconseguir fer prou pressió per parar la guerra.

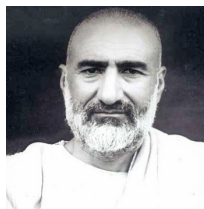
■ JOVES I ADULTS

Visioneu el documental «Reza para que el Diablo regrese al Infierno» (2008) proposat al capítol 9 de la unitat 5.

Organitzeu un cinefòrum amb aquestes qüestions:

- Què converteix Leymah Gbowee en una dona extraordinària, en lloc de seguir sent una dona més que sofreix la guerra?
- Enumereu els tipus de lluita noviolenta que van anar aplicant al llarg de la guerra (p. ex.: segudes, vaga sexual, pregària, cartes d'oposició, reunions de protesta...). Com cal escollir quina és la més adequada en cada moment, i com podem crear noves maneres creatives de dir el mateix?
- Els moments més difícils són els que fan més fàcil abandonar la lluita. Detecteu quins moments han estat més complicats per al moviment de dones, i com se n'han sortit. Què en podem aprendre?
- Quin és el paper de la fe (creences d'alguna mena) en el sosteniment d'una lluita noviolenta?

1. Vegeu el capítol 3 de la unitat 6.

Abdul Ghaffar Khan va néixer el 1889 a Utmanzai, una zona fronterera i conflictiva entre Afganistan, la Xina, l'Índia i actualment el Pakistan. Els homes estaven entrenats per a la guerra.

La majoria era paixtu, una ètnia que es diferenciava de la resta per la seva llengua i pel codi d'honor preislàmic que integraven. Khan va ser un reformador social que impulsà la creació d'escoles laiques i promogué iniciatives de treball social i d'organització de camperols. S'implicà amb campanyes anticolonialistes als països musulmans, per la qual cosa va ser empresonat diverses vegades. Fundà també el moviment *Past-hun Jirga*, que pretenia incorporar un cos de voluntaris musulmans concebut com un «exèrcit no violent», orientant les qualitats guerreres dels paixtus cap a la noviolència: amb compromís social i vida senzilla, evitaven la mandra i el mal, i s'abstenien totalment de violència. Es basaven en les nocions alcoràniques d'unitat, transcendència i omnipotència de Déu, que reproduïa els valors del *satyagraha* i l'*ahimsa* gandhians, i consideraven la gihad com una lluita entre el bé i el mal al cor. Van ser un important suport musulmà a les lluites gandhianes a l'Índia. Gandhi va ser assassinat acusat de promulsmà, mentre que el Pakistan empresonà Khan acusant-lo de prohindú. Finalment fou alliberat i morí el 1988 amb 95 anys, havent influït en el pare de la futura presidenta del Pakistan Benazir Bhutto.

■ INFANTS I JOVES

Plantegeu als infants, amb exemples senzills, la importància d'una promesa. Totes les nostres intencions i accions es posen en camí cap a aquell horitzó (potser sacrificant el propi temps, algunes coses personals...). Els membres del grup de voluntaris i voluntàries *Khudai Khidmatgar* que Abdul Ghaffar Khan entrenava el 1929 a les comunitats musulmanes de prop de Peshawar feien promeses que els ajudessin a la noviolència: 1) Participació lliure i honestat; 2) Sacrificar-se pels altres; 3) No fomentar mai l'odi i treballar per als oprimits; 4) Viure la noviolència; 5) Ajudar tothom sense distinció... etc. Comenteu aquests cinc primers «vots» del decàleg que prometien. Feu un decàleg per al vostre grup: què voleu perseguir com a horitzó del nostre grup no violent, per transformar el món? Per acabar, feu un mural dibuixant Abdul Ghaffar Khan i la seva comunitat no violenta, juntament amb el vostre decàleg de grup.

■ ADULTS

Agrupeu-vos per investigar en paral·lel: l'educació que Khan proposà, les seves accions no violentes, i la relació entre la fe musulmana i el compromís amb el seu poble. Per fer-ho podeu disposar d'aquesta documentació.¹ En acabat, que cada grup ho exposi a la resta i escriviu els ensenyaments no violents que hàgiu après.

1. CASTAÑAR, J. (2013). *Teoría e Historia de la Revolución Noviolenta*. Barcelona: Virus, pàg. 163-170.

La història de noviolència de Papua Occidental prové de la resistència contra els poders colonials holandès i japonès. Durant els anys 1940 ja es van fer campanyes per rebutjar els treballs forçats i els impostos, o per reivindicar el cant i el ball d'himnes nacionals. Durant aquell període de lluita per la independència, però, també hi va haver episodis violents. La música del grup Mambesak va enfortir la identitat cultural i va mobilitzar Papua Occidental durant els anys setanta i vuitanta fins a l'assassinat d'un dels seus components, Arnold Ap. La senyera «Estrella del matí» és símbol d'independència i ha estat prohibida durant molt de temps.

El 1998, després de la caiguda del president indonesi Suharto, es va crear el *Forum Rekonsiliasi Rakyat Irian (Foren)* per dialogar amb el govern central, però les converses van fracassar. Es formà un govern paral·lel a Papua Occidental, el *Presidium Dewan Papua (PDP)*, i també institucions civils per a la mobilització social noviolenta. Tot i que Papua Occidental va obtenir un cert grau d'autonomia reconeguda, després d'una repressió assassinar el seu líder Theys Eluay. Des d'aquell moment el moviment

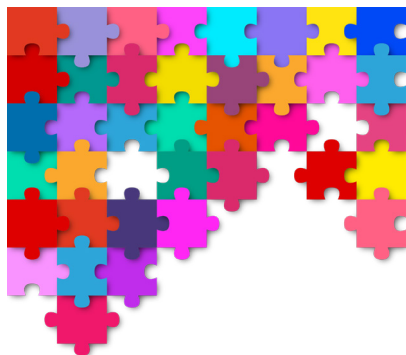
noviolent s'ha anat dividint i reagrupant en diferents organitzacions civils, polítiques i socials. El conflicte segueix actiu avui dia, i amb mobilització violenta. La noviolència, tanmateix, ha tingut i té un paper molt important en el camí de la independència de Papua Occidental.

■ INFANTS I JOVES

Expliqueu resumidament, de manera adaptada a cada edat, l'esforç dels indígenes de Papua Occidental per assolir la independència. Repartiu-vos ara deixant un metre de distància entre els infants, i feu-ho de manera que cadascú se situï a prop d'una persona amb qui se sent unida (per gustos, per amistat, per manera de ser...). La persona que guia defineix parelles que estiguin de costat amb el mateix número (1, 1, 2, 2, 3, 3...). A continuació, cada parella escriurà en un paper la paraula *nosaltres* amb un color propi (els 1 en groc, els 2 en blau...). Es llença un dau, i suposem que toca el 3. La persona que guia preguntarà a la parella del 3 al costat de qui s'havien volgut situar. Probablement algun d'ells volia estar al costat d'un altre que no és la seva parella (p. ex. amb un membre del 2). Es convida les dues parelles a ensenyar el *nosaltres* de cada color. Si tenim coses en comú, per què no fem un *nosaltres* més gran? Llavors trenquen els *nosaltres* petits i tots quatre en fan un de més gran que inclogui els trossets dels dos *nosaltres*, com un mosaic. Es tira el dau fins que tot el grup acabi sent un gran *nosaltres* de tots els colors. Els demaneu que s'asseguin i els feu reflexionar: al principi dèiem que el *nosaltres* d'Indonèsia no deixa

que el *nosaltres* de Papua Occidental pugui mantenir els seus colors. És just, això? És tolerable, però, defensar-ho amb violència? Com ho podem fer per defensar sempre un *nosaltres* on pugui entrar-hi tothom, sense haver d'abandonar els colors propis (llengua, tradicions, manera de viure, autogovern...)? L'altre color no m'amenaça, m'enriqueix.

■ ADULTS

Oferim tres propostes, en anglès o en castellà.

En anglès:

- Mireu plegats el documental d'Al Jazeera:

[06 Pride of Warriors](#)

- O bé, aquest anunci crítica que ha estat prohibit a Indonèsia:

[07 Visit West Papua!](#)

En castellà:

- Llegiu l'article que resumeix la situació política de Papua Occidental:

[08 Por qué Papúa lleva 50 años reclamando su independencia de Indonesia](#)

Feu ara un debat entre tots: és important defensar els drets de les ètnies minoritàries a existir i a autogovernar-se? Per què? Què passa quan no es defensa que puguin existir les minories tal com volen ser?

Entre tots, graveu un anunci crítica denunciant alguna injustícia ètnica des del gènere de l'humor. Quin poder té aquest canal noviolent?

Durant la guerra civil d'Anglaterra (1642-1651) sorgeix un grup liderat pel predicador George Fox i els seus seguidors (especialment el nucli anomenat els «Seixanta valents») que escamparen una visió desclericalitzada del cristianisme, des del Nord d'Anglaterra per tot el país, Europa i les colònies, fins a formar la Societat Religiosa d'Amics o quàquers.

Des dels orígens practicaven la desobediència civil, i els actes de noviolència i pacifisme han impregnat la idiosincràsia del grup fins als nostres dies. Perseguits i empresonats, es negaven a pagar delmes religiosos obligatoris, i van fer campanyes en contra, com les que van mobilitzar Mary Forster i Anne Whitehead. També van utilitzar la nuesa pels carrers com a protesta a l'ordre social, polític i religiós establert. Un exemple fou el d'Elizabeth Fletcher: pels volts del 1655 va anar despullada pels carrers d'Oxford denunciant la hipocresia dels grups del Parlament anglès, presbiterians i independents. Fou important el paper de les dones quàqueres, que treballaren per la igualtat de gènere dins de la comunitat i en la societat. La tasca de Hester Biddle i el seu empresonament posterior visibilitza aquesta lluita: va fer discursos pels carrers malgrat que a les dones els estava prohibit. També l'escrit¹ de Margaret Fell —considerada la mare del quaquerisme— s'hi afegí clamant ja el 1666 per la igualtat d'homes i dones en el ministeri religiós.

■ INFANTS

Per parelles, se'ls repta a aguantar seixanta segons en silenci i sense moure's, mirant els ulls de l'altra persona; a continuació, a estar el mateix temps en silenci davant d'una paret. Com ens hem sentit? Són diferents, aquests dos silencis? En el significat i en el que ens comunica, un silenci influeix molt més que callar. Els quàquers van descobrir així el poder del silenci i la profunditat a què els arrelava.

■ JOVES I ADULTS

Per parelles, contemplem en silenci durant quatre minuts la mirada de l'altre. Repetim-ho dues o tres vegades amb altres parelles. Com ens hem sentit? Què hem descobert? Introduïu ara els quàquers i el seu silenci en estones d'adoració, font del poder comunitari noviolent. El silenci també humanitza: visualitzeu junts el vídeo:

[09 Look Beyond Borders](#)

O trebal·leu la lletra de la cançó «The sound of silence» (Simon and Garfunkel, 1964), una visió negativa del silenci com a barrera. L'objectiu és aprendre diferents tipus de silencis, i apoderar cadascú amb la capacitat de canviar la realitat per mitjà del silenci.

1. FELL, M., DONAWERTH, J. i LUSH, R. M. (2018). [Women's speaking justified and other pamphlets](#). Tempe: Arizona Center for Medieval and Renaissance Studies.

6

El mur de Berlín

El novembre del 1989, la ciutat de Berlín es trobava solcada pel mur del mateix nom que dividia la ciutat en dues, com també el país i el continent. Tot va començar l'11 de setembre de 1989, quan el govern hongarès anuncià que no posaria restriccions als alemanys de l'Est que volguessin creuar la frontera cap a Àustria, país neutral. Aquesta mesura demostrava l'afebliment del bloc soviètic i afavoria l'increment d'emigrants cap a la RFA. En arribar a l'Alemanya Occidental, les ambaixades dels països socialistes començaren a ser ocupades com a mesura de pressió, i això va provocar una crisi humanitària, ja que no podien mantenir-hi tothom. Malgrat que la RDA retirà el visat amb l'únic país on els alemanys orientals podien entrar sense problemes, per tal d'evitar el pas cap a Hongria i, d'allà, la fugida cap a la RFA, la població a l'Alemanya Oriental començava a estar mobilitzada. En primer lloc, els dilluns a Leipzig s'organitzaven protestes que es van anar incrementant fins a fer néixer el Moviment Cívic de l'Alemanya de l'Est. Tot i el control i la repressió de la policia secreta (la Stasi), les mobilitzacions van anar en augment en quantitat i intensitat. Inicialment, exigien l'obertura de les estacions de trens i les fronteres tancades dins el bloc, però amb l'increment de participants al llarg del mes d'octubre van anar demanant canvis econòmics, polítics i socials. A més de les multitudinàries protestes, les emigracions massives a l'exterior generaven pressió al país mateix i provocaven també un desequilibri intern, de manera que la situació esdevenia cada vegada més insostenible. Finalment, la pressió i la persistència noviolenta de la multitud van fer caure un mur que només

unes setmanes enrere semblava impossible de fer caure. I la història d'Europa canvià per sempre més.

■ INFANTS, JOVES I ADULTS

Informeu-vos més sobre aquest esdeveniment històric. Prepareu en grup una obra de teatre sobre la caiguda del mur per representar-la davant de famílies amb motiu d'alguna festa, entre companys, etc. Podeu agafar el punt de vista d'una família que queda dividida, per exemple. Adapteu llenguatges i situacions a les edats, i eviteu que hi hagi «bons o dolents», sinó gent que compleix ordres contra la pau, i gent que vol la pau. El mur pot ser fet amb caixes de cartró. Els guàrdies seran identificats amb algun element (gorra, cara pintada...) però sense cap arma. Podeu escenificar 1) la situació i el mur, 2) les emigracions, 3) les tensions i les protestes a Leipzig i 4) el desenllaç: trenquen el mur i es retroben amb els familiars.

Resistència danesa a l'ocupació nazi

Durant la Segona Guerra Mundial, Dinamarca fou envaïda per les tropes alemanyes (abril del 1940). Inicialment, els invasors respectaren el país formant un govern d'unitat encapçalat pel monarca Cristian X de Dinamarca. A partir del 1943, però, el nazisme alemany va prendre control total de la policia i de l'exèrcit, malgrat el rebuig frontal del rei. Els danesos organitzaren un «rescat nacional» per protegir els conciutadans jueus a través de milers de col·laboradors, i van organitzar el trasllat del màxim nombre de jueus a Suècia. Els empresaris finançaren el rescat clandestí; molts ciutadans acolliren jueus a casa seva, escoles o esglésies en el seu camí cap a la frontera. El rei Cristian X va donar suport a la mobilització. Existeix el mite que ell mateix sortí al carrer amb l'estrella groga que havia d'identificar jueus, i que així va motivar moltes altres persones a fer el mateix. El monarca s'afegí als moviments de resistència i de noviolència facilitant informació a la resistència, coordinant-se amb grups estrangers... Les accions de fer el buit permanent a tots els nazis van arribar a ser tan massives que van fer insuportable la vida dels invasors. Amb una barreja de sabotatges, resistència i desobediència clandestina (com ara canviar rètols, passar informació errònia o dificultar les comunicacions, la no-cooperació d'empreses, bancs i professionals...), es reforçà la unitat danesa, i s'accelerà la retirada dels invasors. Hannah Arendt va reconèixer que davant la resistència danesa «la duresa violenta dels nazis va quedar fosa com la mantega al sol».

■ INFANTS

Proposem al grup jugar a:

10 Desobeir l'Estrella

■ JOVES I ADULTS

Amb els ulls tancats, acompanyeu-los fent uns minuts de relaxació, fins a contemplar amb la imaginació aquestes escenes: us trobeu treballant en una fàbrica de peces de muntatge (podeu descriure'n l'ambient, l'estabilitat familiar que suposa...). Preneu uns minuts per apreciar cada detall. Un dia, us assabenteu per les notícies que el propietari està utilitzant les peces per fer armes que serviran per massacrar multituds: les barbàries que provoca, imatges i estadístiques. L'endemà torneu a la feina. Doneu temps per percebre com se senten. Quin ambient hi ha? De quina manera actueu? Seguiu treballant per alimentar la vostra família a costa de totes les altres? Valoreu el complex dilema ètic. Després, parleu-ne i compartiu les respostes. Al final, expliqueu la resistència danesa a l'ocupació nazi amb l'ajut de la introducció, bibliografia o del vídeo que trobareu a:

11 Dinamarca i la invasió nazi

Elaboreu una escala de valors en situacions èticament complexes. Analitzeu les causes de l'èxit o del fracàs en cada acció danesa, i com aconsegueixen mantenir certa cohesió noviolenta en les multituds.

El procés fins a la independència dels Estats Units es caracteritzà per la violència de la guerra del 1775 al 1783. Tanmateix, hi hagué una dècada noviolenta sovint oblidada entre els anys 1765 i 1775, que hi va tenir un paper important.

Enmig d'una gran càrrega d'impostos sobre les colònies americanes i de limitacions perquè només es fes compravenda de productes britànics, la població començà a organitzar manifestacions, representacions teatrals i boicots en contra dels productes provinents de la metròpoli per fomentar els productes nord-americans. Un dels boicots més significatius va ser el Boston Tea Party del 1773: llançant al mar el carregament de te de l'East Indian Company, van potenciar el consum de cafè en lloc seu. Les colònies van començar a desenvolupar institucions d'Estat paral·leles a les del poder colonial. Això es va arribar a ratificar com a estratègia en el I Congrés Continental a Filadèlfia, el 1774, per coordinar accions noviolentes anticolonials. Però després d'una repressió militar

per part del poder britànic, va començar la guerra i el II Congrés Continental del 1775 va decidir coordinar una resposta armada en detriment de la noviolència, una guerra que va durar vuit anys. S'hauria pogut aconseguir la independència amb la noviolència? Gene Sharp, expert en estratègia de la noviolència, creu que si s'hagués mantingut l'estratègia noviolenta del I Congrés Continental, la independència s'hauria aconseguit més aviat i amb menys vessament de sang.

1. Podeu llegir diferents referències històriques: Bartkowski, Maciej J. (2013). *Recovering Nonviolent History. Civil Resistance in Liberation Struggles*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, p. 299-307. Una obra dedicada exclusivament a aquest episodi és: Conser, W.H., Jr., McCarthy, R.M., Toscano, D.J., i Sharp, G. (eds.). (1986). *Resistance, Politics, and the American Struggle for Independence, 1765-1775*, Boulder: Lynne Rienner.

■ INFANTS I JOVES

S'escull un joc divertit i competitiu que enfronta dos equips (joc del mocador, cursa de relleus...). A l'equip que guanya se li demana que redacti en mitja pàgina com explicaria en els llibres d'història la seva victòria sobre l'altre equip (descripció detallada dels membres del grup, què van fer per guanyar...). Mentrestant, de l'altre equip, s'escull algú que no tingui vergonya i busqui cridar l'atenció: a part se li demana que en un moment determinat faci un crit ben fort i llarg. Torneu, i a l'equip perdedor se li demana que entre tots modelin junts en cinc minuts una figura de fang que representi la cooperació d'un equip. Cap al final, quan ja gairebé han acabat la figura, es fa un senyal a l'escollit perquè cridi ben fort. Immediatament després, es trenca l'activitat dels dos grups i es fa un cercle per interpretar-ho: comenceu per preguntar a la persona que ha cridat per què ho ha fet. Si diu per obediència, se'ls fa veure que no tot el que es mana és bo, però s'agraeix que hagi cooperat en aquesta dinàmica. Llavors es mostra a tothom que el crit (violència) és el que els ha impactat i recorden, però que la preciosa figura de fang sobre cooperació en equip ja ningú se'n recorda. Així també la noviolència (valuable però oblidada com en la història d'independència dels EUA) davant la violència (guerra posterior). Llegeixen finalment el que tinguin escrit d'història (serà un relat èpic i exagerat?), i es fa veure que desgraciadament massa sovint els vencedors són els que han escrit la història, i per això l'han deformat.

■ ADULTS

Agafeu el currículum d'estudis d'Història en un curs escolar acordat (el dels vostres fills, un de batxillerat...). Compteu quants episodis històrics dels que s'hi inclouen són violents o destructius, i quants noviolents o constructius. A debat: creieu que en realitat no hi ha hagut gaires episodis noviolents o constructius? Podeu portar bibliografia que repassi la història de la noviolència per contradir aquest prejudici. Amb els coneixements adquirits fins ara, intenteu redactar un currículum alternatiu sobre la història que voldríeu que els vostres fills estudiessin, inclosos els referents oblidats de noviolència i pau, i d'activistes contra injustícies. Podríeu presentar-lo com a proposta en alguna instància educativa?

Francisco Alves Mendes Filho, conegut com Chico Mendes, va ser un recol·lector de cautxú brasiler des dels 9 anys, sindicalista i ambientalista. Fill d'un home també recol·lector de cautxú, no pogué aprendre a llegir fins entrada la joventut, als 18 anys. Amb la lectura va començar a prendre consciència de la situació dels recol·lectors al seu país, i així va començar a organitzar-se i a mobilitzar altres treballadors del seu sector.

Va ser en l'època dels anys setanta i vuitanta, quan grans terratinents, ramaders i companyies van començar a comprar el territori on hi havia els arbres que donaven feina al recol·lector de cautxú o *seringueiros*. Aquests treballadors es van organitzar i Chico Mendes va ser un dels líders més destacats del moviment. Començant com a lluita pels drets dels treballadors del cautxú, es va convertir en una lluita per la protecció de l'entorn de l'Amazones, de manera que hi va proporcionar visibilitat internacional. Inspirat per la Teologia de l'Alliberament, Gandhi i Martin Luther King crearen el mètode de noviolència anomenat *empat*. Consistia a interposar de manera pacífica i ferma una muralla humana d'homes, dones i infants

entre les serres i els arbres. Van arribar a impedir així moltes tals d'arbres i usurpacions del territori. Chico Mendes va obtenir reconeixement internacional per la seva defensa de l'Amazones. Tot i això, el 22 de desembre de 1988 va ser assassinat a trets per una família de terratinents. La seva mort va commocionar el món. El grup *Maná* de Mèxic li va dedicar la cançó *Cuando los ángeles lloran* commemorant aquesta mort injusta. Chico no va ser l'únic: fou la víctima núm. 90 que morí al Brasil aquell 1988 pel mateix motiu. Aquesta secció és una dedicatòria perquè Chico Mendes i molts morts com ell per la causa de la noviolència ecològica no quedin en l'oblit.

■ INFANTS

Expliqueu als infants, de manera adaptada, la vida i la mort de Chico Mendes i la seva preocupació per l'ecologia i els pobles de l'Amazònia. Escolteu ara la cançó:

12 «Cuando los ángeles lloran» (Maná, 1995)

Trebal·leu entre tots la lletra de la cançó: per què l'anomenen «àngel»? Qui són els altres àngels? Per què diu que quan els àngels ploren, plourà? I nosaltres, podem ser la pluja d'aquest àngel?

■ JOVES

L'*empat* ve del mot portuguès *empate* que pot significar 'suspendre', 'destorbar', o també 'joc d'igualtat'. Feu dos grups: un s'empastifa les mans amb pintura fresca, i l'altre ha d'impedir que amb la pintura embrutin una paret (podeu folrar-la de paper,

si voleu). Cada vegada que algú del grup net queda tocat per una mica de pintura, el responsable del primer grup queda desqualificat. Feu-ho en diferents intents per aprendre dels errors: potser hi ha poca gent protegint, o cal millorar la tècnica de muralla humana o *empat*, o algú perd la paciència i comença a tornar-s'hi davant les incitacions dels qui van pintats... Després de rentar-vos, seieu en rotllana. Expliqueu la història de Chico Mendes, i la seva lluita noviolenta (potser amb l'ajut d'aquest documental anglès

13 Chico Mendes. Peaceful, Green Warrior

Amb aquesta tècnica salvà més d'un milió d'hectàrees i les seves poblacions. Per què creieu que es diu *empat*? En què es basa? (apel·lar a reconèixer la mateixa dignitat humana en l'altre). Què hem après dels diferents intents? Imagineu ara que en lloc de pintura hi ha serres elèctriques o maquinària. Què hauríeu de treballar com a grup? Feu una cerca per internet recopilant conflictes i noms d'activistes que hagin utilitzat aquest mètode o un de semblant.

■ ADULTS

Proposem un cinefòrum amb la pel·lícula *Estación Ardiente* (John Frankenheimer, 1994), o bé el documental *Empate* (Sérgio de Carvalho, 2018). Analitzeu el procés no-violent seguit per Chico Mendes.

Dorothy Day (Nova York, 1897) fou una periodista estatunidenca convertida a la fe catòlica i fortament compromesa com a activista social en favor dels drets humans, la justícia i la pau. De caràcter anarquista i estil bohemí, visqué una vida dura però sabé sempre sobreposar-se amb el seu activisme incansable i la seva fe autèntica. Originàriament, Dorothy escrivia articles sobre literatura i el seu activisme era comunista i alternatiu, sempre sensible a les lluites socials i a la defensa de la dignitat humana. Quan es convertí al catolicisme, conegué Peter Maurin, un camperol francès emigrat al Canadà, i junts van impulsar el moviment *The Catholic Workers* i el diari del mateix nom, que mirava de recollir recursos per a l'entitat i alhora denunciava la situació dels pobres i dels sensellar, com també la injustícia social que la provocava. El moviment era d'arrel pacifista i de conviccions socials profundes, amb una clara opció per l'acció directa no violenta, i s'hi afegien voluntaris, estudiants i benefactors que hi contribuïen decididament. Un dels projectes centrals era el de granges comunitàries que acollien els pobres, fonamentats en la triple síntesi de

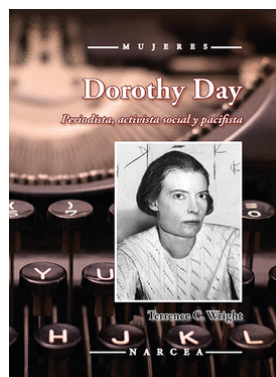
«culte, cultura i cultiu». Maurin i Day estaven convençuts que l'ésser humà no trobaria la dignitat ni la felicitat sense aquesta triple síntesi, i proposaven un model de societat equilibrat en què homes i dones produïssin el que necessitaven i ho compartissin, basats en el manament cristià de l'amor. Day col·liderava el moviment i dirigí el diari fins a la seva mort, el 1980. En els seus articles es pronunciava a favor dels pobres i marginats, i apostava pel pacifisme, la no violència i la justícia social. Va recórrer tota la geografia dels Estats Units obrint granges d'acollida i sensibilitzant la ciutadania en els valors socials de justícia, no violència i pau.

■ INFANTS

Resumiu la vida de Dorothy Day i creeu una acció no violenta pròpia: convideu una persona que treballi atenent els més pobres i demaneu-li quanta gent hi ha en la vostra ciutat/població que estigui patint pobresa. Adaptant el llenguatge als infants, expliqueu-los les condicions que els toca viure. Ara demaneu-los que dibuixin alguna idea que permetés canviar aquesta situació. Recopileu els dibuixos i porteu-los, junt amb alguns representants dels infants, a la persona responsable dels Serveis Socials de l'Administració local. Expliqueu el vostre desig de millorar la vida dels més vulnerables i les idees que hi ha als dibuixos, i demaneu solucions factibles que inspirin a millorar la seva situació.

■ JOVES I ADULTS

Prenent Dorothy Day com a model, aneu a entrevistar representants de diferents entitats socials de la vostra ciutat/població que treballin per als més pobres. Escolteu amb què es troben diàriament: mancances legals i de suport, què fa o no fa l'Administració local o estatal, la situació real en què viuen aquestes persones... Elaboreu un reportatge denúncia i publiqueu-lo en un mitjà de comunicació per provocar debat i consciència sobre la realitat dels més vulnerables. Podeu inspirar-vos llegint la biografia d'aquesta activista.¹

1. WRIGHT, T.C. (2020). *Dorothy Day. Periodista, activista social y pacifista*. Madrid: Narcea Ediciones.

Bibliografia

GARÍ, X. (2002). *Els primers col·lectius i organitzacions per la pau i la no-violència sorgits a Catalunya: dècades dels anys 50 i 60*. Bellaterra: UAB.

GARÍ, X. (2019). *Orígens i evolució del moviment per la pau a Catalunya (1950-1980)*. Barcelona: ICIP, Pagès.

HILLESUM, E. (2017). *El Cor pensant dels barracons: cartes des d'Amsterdam i el camp de Westerbork*. Barcelona: ICIP, Angle.

KURLANSKY, M. (2012). *Noviolència: Història d'una idea perillosa*. Barcelona: ICIP, Pagès.

LUTHER KING Jr, M. (2016). *El crit de la consciència*. Barcelona: ICIP, Angle.

NEPSTAD, S.E. (2013). [Revolucions noviolentes. Resistència civil al final del s. XX](#). Barcelona: ICIP, Pagès.

RUSSELL, H. (2018). *Que regni la llibertat. Paraules de Nelson Mandela*. Barcelona: ICIP, Angle.

SOLS, J. (2003). *Cent anys de violència*. Barcelona: Cristianisme i Justícia.

La totalitat d'aquest llibre, tant el contingut com el disseny estan sotmesos sota llicència ●●● <<Reconeixement-No comercial-Obres derivades>> que podeu consultar a la xarxa a <https://creativecommons.org/licenses/?lang=ca>

Creació de continguts: Xavier Garí de Barbarà, Marta Burguet Arfelis, Joan Morera Perich, Álvaro Medallo Domínguez, Laura Sols Balcells

Disseny i maquetació: Arantza Cadenas Aran i Pilar Rubio Tugas

Producció audiovisual: NereuStudio

www.moulanoviolencia.net
info@moulanoviolencia.net

Un projecte de

CJ Centre d'estudis
Cristianisme i Justícia

Grup de Treball en
Noviolència Cristiana
Centre d'Estudi Cristianisme i Justícia

Amb el suport de

espai
societat
oberta

ICIP

**Ajuntament de
Barcelona**

**WVW
ACT** International Institute
for Nonviolent Action